

Historia Pałacu Saskiego i badań archeologicznych na miejscu Pałacu oraz Placu Piłsudskiego

Spotkanie Komisji Historycznej TPW 27 marca 2015 roku

Goście spotkania od lewej: Joanna Pogórska, dr Andrzej Sołtan, Ryszard Cędrowski oraz członek Komisji Historycznej TPW - Jan Berger

Gośćmi spotkania byli: **dr Andrzej SOŁTAN** – historyk i muzealnik, **Ryszard CĘDROWSKI** - archeolog (kierował badaniami archeologicznymi, w trakcie których odkryto piwnice Pałacu Saskiego, a nawet Pałacu Andrzeja Morsztyna) oraz – w zastępstwie zaproszonych współtwórców książki *Pamięć nieustająca*, poświęconej dziejom Placu Piłsudskiego (A. Rowińskiego i W. Markerta) ich współpracowniczka, prezes Fundacji *Przy Wiśle* Joanna **POGÓRSKA**.

Przewodnicząca Komisji Barbara Petrozolin-Skowrońska przedstawiła Gości i na wstępie wyjaśniła, że wybór tematów spotkania i zaproszenie dobrze znających tę problematykę Gości to poniekąd kontynuacja naszego spotkania styczniowego, na którym prof. Marek Drozdowski (Gość tamtego spo-

tkania) mówiąc o bliskiej nam postaci prof. Stanisława Lorentza, założyciela i długoletniego prezesa TPW, szczególnie zasłużonego dla odbudowy Zamku Królewskiego (a w akcji na rzecz odbudowy Zamku wspierało go wieloma akcjami nasze Towarzystwo) podkreślił, że Profesor postulował odbudowę Pałacu Saskiego; TPW więc – realizując testament swego Prezesa – powinno aktywnie uczestniczyć w akcjach na rzecz odbudowy Pałacu Saskiego, a Pałac ten powinien być przeznaczony na siedzibę Muzeum Historii Polski. Trzeba sobie postawić cel – aby na setną rocznicę odbudowy państwa Polskiego w roku 2018 - był odbudowany i Pałac i Muzeum Historii Polski znalazło siedzibę w najwłaściwszym w Warszawie miejscu. Wówczas projekt ten przyjęliśmy z entuzjazmem – bo rzeczywiście Muzeum Historii Polski przy kultowym Placu Piłsudskiego z Grobem Nieznanego Żołnie-

rza, w pobliżu Krakowskiego Przedmieścia – w odbudowanym Pałacu Saskim - uznaliśmy za cel, o którego realizację warto walczyć. W tej sprawie mieliśmy się spotkać z twórcami strony www Saski 2018 oraz z dyrekcją Muzeum Historii Polski.

Wcześniej jednak należało pogłębić wiadomości i o historii Pałacu Saskiego i o losach decyzji o jego odbudowie, a także o zainicjowanych i prowadzonych w latach 2006-2008 pracach archeologicznych, na terenach na których stał Pałac Saski, zburzony przez Niemców w grudniu 1944 roku (pracami archeologicznymi zainteresowała nas nasza Koleżanka, historyk sztuki Alicja Lutostańska - prezentując album Joanny Borowskiej „Opowieści z Pałacu Saskiego”, w którym pokazane zostały m.in. cenne znaleziska archeologów).

O historii Pałacu Saskiego (a także jego poprzednika Pałacu Morsztyna) mówił dr Andrzej Sołtan, o pracach archeologicznych i odkryciach archeologów — mówił Ryszard Cędrowski - archeolog, który kierował tymi pracami.

Przypominamy chronologię związaną z historią Pałacu

Wiek XVII

Król Jan Kazimierz darował Janowi Andrzejowi Morsztynowi – plac u zbiegu obecnej Wierzbowej i Ossolińskich. Na tej parceli (po zasypaniu istniejącej tam fosy i rozrzuconiu wału ziemnego otaczającego Warszawę od czasów Zygmunta III Wazy) – Morsztyn wznosił dwukondygnacyjny pałac (prawdopodobnie projektu Giovaniego Battisty Ciseniego), który stał się ośrodkiem życia elit stolicy (teatr, galeria dzieł sztuki, koncerty). 1683 - Morsztyn – uznany poeta barokowy, wpływowy dworzanin – wyjechał na stałe z kraju zagrożony sądem za przygotowywanie zamachu stanu przeciw Michałowi

Korybutowi Wiśniowieckiemu. Pałac przekazał córce Ludwice i jej mężowi Kazimierzowi Bielińskiemu. Przez blisko 30 lat nowi właściciele rozbudowali pałac, podwyższyli go o jedno piętro.

Wiek XVIII

W 1713 roku sprzedali go królowi Augustowi II. August II przebudował Pałac na potrzeby rezydencji królewskiej i przystąpił do realizacji tzw. Osi Saskiej. Po stronie zachodniej Pałacu powstał ogród francuski, po wschodniej dziedziniec paradny z parterowymi pawilonami gospodarczymi po bokach, połączonymi ażurowymi bramami z Pałacem. Wjazd na dziedziniec od Krakowskiego Przedmieścia prowadził przez bramę. Dwór królewski wprowadził się do Pałacu w 1724 roku; środkowa część ogrodu udostępniona została publiczności. Dokupiono i przebudowano nowe budynki przeznaczone: dla córki króla Anny Orzelskiej (dawna siedziba biskupa Potockiego) i dla ministra Brühla (posiadłość Sanguszków). Dalsza rozbudowa dokonana została przez Augusta III (w 1748 zbudowano teatr dworski – Operalnię). Za Stanisława Augusta Poniatowskiego – Pałac nadal był własnością władców Saksonii (tu miały siedzibę przedstawicielstwa saskie; częściowo był podnajmowany). Dziedziniec pałacowy po rozebraniu bram – stał się publiczny. Tu trwały walki w czasie powstania kościuszkowskiego, a po jego upadku - odbywały się musztry rosyjskich żołnierzy Suworowa.

Wiek XIX

1804-1816 – mieściło się tu Liceum Warszawskie. W epoce Królestwa Polskiego Pałac był siedzibą sztabu Wojska Polskiego, a na dziedzińcu odbywały się musztry i parady wojskowe. Ogród zmieniono w park

angielski, salon Warszawy. Przed 1830 rokiem rząd Królestwa planował generalny remont Pałacu – budowla była już w złym stanie technicznym. Po powstaniu listopadowym – Pałac został wystawiony na licytację, ale pod wieloma warunkami: należało rozebrać główny korpus, wyremontować skrzydła boczne, na miejscu korpusu głównego miała powstać kolumnada koryncka wsparta na arkadach, by swobodnie publiczność mogła przechodzić do ogrodu. Przebudowę w latach 1838-1842, kierował Adam Idzikowski.

Nowym właścicielem był bogaty kupiec z Brześcia Jan Skwarcow. W 2 poł. XIX w. pałac nabyły od Skwarcowa rosyjskie władze wojskowe i ulokowały tam Zarząd Warszawskiego Okręgu Wojennego. W tym czasie w otoczeniu powstał Pałac Kronenberga, Klub Myśliwski, Teatr Alkazar. Wkrótce na Placu stanął sobór Aleksandra Newskiego.

Wiek XX

W Polsce Niepodległej – gmachy otaczające Plac przekazano instytucjom państwowym. W dawnym Pałacu Saskim mieścił się Sztab Generalny Wojska Polskiego, w pałacu Brühla MSZ. W 1923 ustawiono Pomnik ks. Józefa Poniatowskiego, w 1925 – w kolumnadzie umieszczono Grób Nieznanego Żołnierza. Na Placu odbywały się ważne uroczystości państwowe. W 1939 Pałac – nie został zniszczony i tu ulokowano władze okupacyjne Warszawy. Do Ogrodu Saskiego w 1942 roku zabroniono wstępu Polakom. Pałac nie był zniszczony podczas Powstania Warszawskiego, dopiero po Powstaniu – w grudniu 1944 roku – Niemcy wysadzili go w powietrze.

Odbudowywać czy nie?

Po wojnie trwały dyskusje czy odbudować Pałac (w kształcie z okresu II RP) Do zwo-

lenników odbudowy należał m.in. prof. Stanisław Lorentz. Odbudowa Pałacu miała też wielu przeciwników.

Wiek XXI

Decyzja o odbudowie Pałacu Saskiego zapadła w 2005 roku, a podjął ją prezydent Warszawy Lech Kaczyński. W odbudowanym Pałacu miało mieć siedzibę Muzeum Historii Polski, (ale nie jako jedyny użytkownik). Przetarg na odbudowę wygrała firma Budimex- Dromex S.A. i zaprosiła do współpracy Polskie Pracownie Konserwacji Zabytków S.A. (zezwoleń Konserwatora Zabytków na budowę, połączone zostało z nakazem wykonania prac archeologicznych).

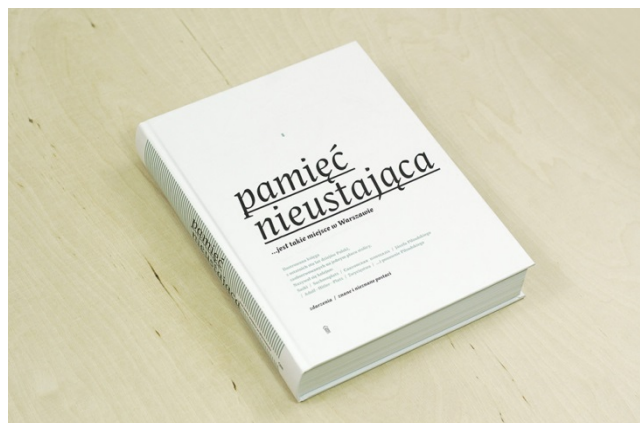
O badaniach archeologicznych mówił kierujący pracami archeologicznymi Ryszard Cędrowski; miał on też obszerną dokumentację tych badań na płytach CD – postanowiliśmy więc wrócić jeszcze do tej sprawy w cyklu spotkań historycznych TPW w Muzeum Niepodległości poświęcając jej jedno ze spotkań.

Na razie notujemy: badania prowadzono na obszarze odpowiadającym obrysowi pałacu w ostatniej XIX -wiecznej fazie. Rozpoznawano pozostałości architektoniczne fundamentów i piwnic oraz warstwy kulturowe tego miejsca. Badano obszar ok. 7 tys. metrów kwadratowych, odsłonięty został na głębokość 3 metrów. Podczas czterech miesięcy prac w 2006 roku pozyskano ok. 30 tys. znalezisk. W 2008 roku badany obszar powiększono o tereny, na których stały kamienice z frontem przy ul. Królewskiej. Rozpoznano m.in. szczątki dworu kasztelana Andrzeja Firleja, szczątki wału obronnego za Zygmunta III Wazy, piwnice Pałacu Andrzeja Morsztyna, itd. W 2008 roku wstrzymane zostały te prace do 2012 roku; konsekwencją

tej decyzji było zasypianie całości odsłoniętych ruin pałacu.

Ale sprawa ewentualnej odbudowy Pałacu Saskiego wciąż jest gorącym tematem. Zwolennicy to np. Stowarzyszenie Sasaki 2018 i „Stolica”; przeciwnicy – minister kultury prof. Elżbieta Omilanowska, „Kurier Warszawski”, grupa architektów.

Zdecydowanym zwolennikiem odbudowy był nasz Gość dr Andrzej Sołtan. Ponieważ odbudowa Pałacu Saskiego to w znacznej mierze sprawa kształtu Placu Piłsudskiego i jego znaczenia – stało się to okazją do zaprezentowania atrakcyjnej, bogato ilustrowanej, wydanej z wielką starannością przez Wydawnictwo Rój książki pt. ***Pamięć nieustająca. Jest takie miejsce w Warszawie.***

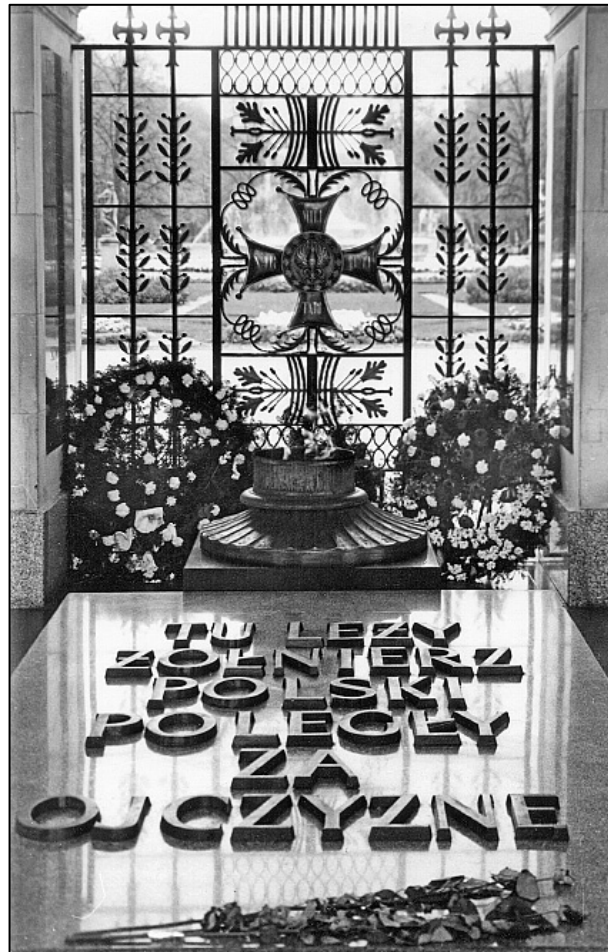

Książka ta – poprzez - często po raz pierwszy tu udostępnione, archiwalne ilustracje i interesujący, popularyzatorski tekst, opowiada o zdarzeniach oraz znanych i nieznanach postaciach odgrywających ważną rolę w historii tego Placu, który nazywał się kolejno: **Saski, Sachsenplatz, Saksońska Płoczat’, Józefa Piłsudskiego, Adolf – Hitler – Platz, Plac Zwycięstwa i ...ponownie Plac Piłsudskiego.** Z miejscem tym wiąże się też ciekawa i ważna, opowiedziana tu **historia Grobu Nieznanego Żołnierza.**

Przypominamy najważniejsze fakty: Warszawski Grób Nieznanego Żołnierza został odsłonięty 2 XI 1925 roku; jego twórcą był artysta-rzeźbiarz Stanisław Kazimierz Ostrowski. W grudniu 1944 roku, gdy Niemcy wysadzili w powietrze cały Pałac Saski, Grób Nieznanego Żołnierza uległ tylko częściowej dewastacji. W 1946 roku został odbudowany i ponownie odsłonięty; stanowi fragment ocalałej kolumnady Pałacu Saskiego. Przy Grobie Nieznanego Żołnierza na Placu Piłsudskiego płonie wieczny znicz i służbę pełni warta honorowa z Batalionu Reprezentacyjnego Wojska Polskiego, a w święta państwowe odbywa się jej uroczysta zmiana z udziałem najwyższych władz państwa. Lokalizacja na Placu Piłsudskiego Grobu Nieznanego Żołnierza, a także Papińskiego Krzyża-Pomnika czynią Plac Piłsudskiego najważniejszym miejscem w Warszawie.

O historii powstania książki *Pamięć nieustająca...*, a także o roli, którą odgrywa w organizowanych przez Fundację przy Wiśle ogólnopolskich konkursach historycznych – opowiedziała nam Joanna Pogórska na zakończenie naszego spotkania dodając, że twórcy książki uważają odbudowę Pałacu Saskiego za sprawę istotną i są zdecydowanymi przeciwnikami wpuszczania na to historyczne miejsce deweloperów.

Oś Saska

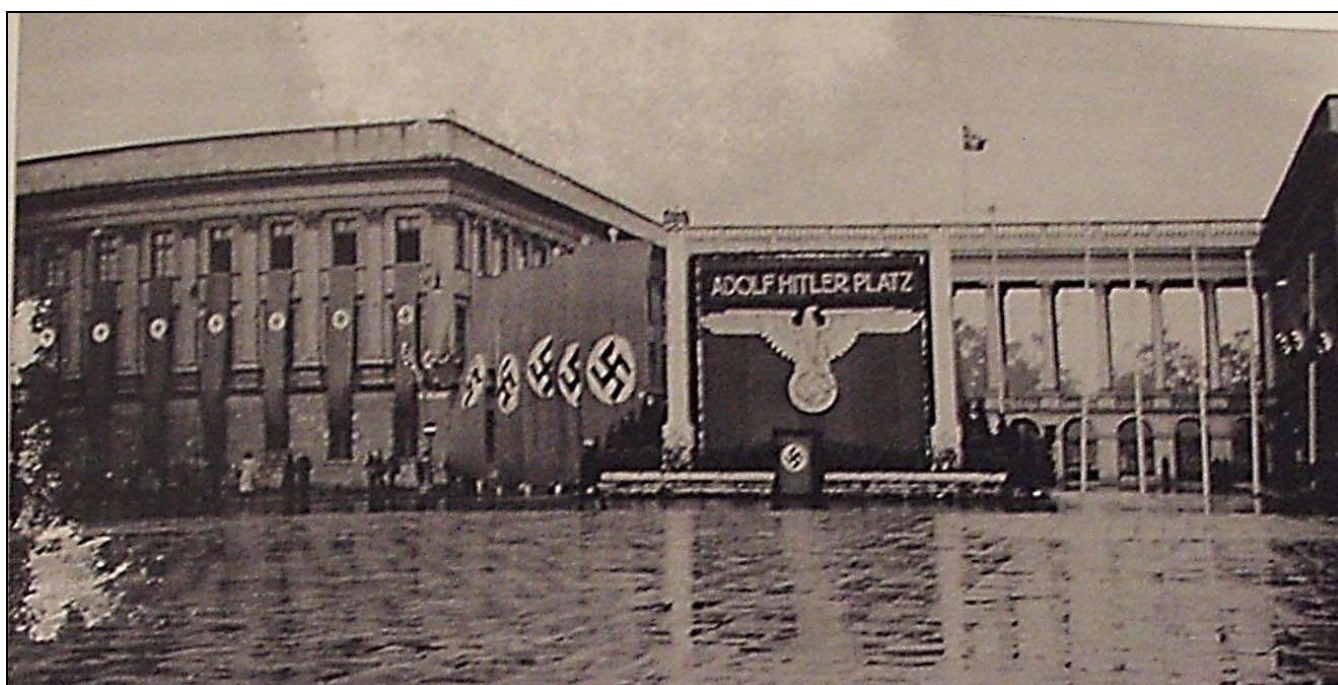
W Ogródzie Saskim w drugiej połowie XIX wieku

Iluminacja Pałacu Saskiego i Pomnika Księcia Józefa Poniatowskiego – lata 30-te XX w.

*Przed wybuchem II wojny światowej: mała Alicja Lutostańska na spacerze z Matką
– (z archiwum rodzinnego)*

Okres II wojny światowej: Plac Piłsudskiego przemianowany na Adolf Hitler Platz

Listopad 1944 roku: zrujnowany Pałac Saski przed wysadzeniem w powietrze przez wycofujących się Niemców w grudniu 1944 roku

Po wojnie: Plac Piłsudskiego bez Pałacu Saskiego, ale z Grobem Nieznanego Żołnierza w pozostałościach kolumnady

Zdjęcia dokumentalne pochodzą z książki poświęconej historii Placu Piłsudskiego pt. *Pamięć nieustająca. Jest takie miejsce w Warszawie*. Dziękujemy Wydawcy za udostępnienie zdjęć.

(Tekst: Barbara Petrozolin-Skowrońska, opracowanie graficzne Halina Niemiec)